

Koulutuksen tutkimuslaitoksen lausunto Valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa

Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto Valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta.

Ohjelma pohjautuu pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan, joka paljolti rakentuu kestävän kehityksen idealle. Se on merkittävä politiikkatoimia ohjaava yleinen asiakirja. Selonteko esittelee toimenpiteet, joilla hallitus edistää Agenda2030:ssa esitetyjen 17 kestävän kehityksen tavoitteen toteutumista Suomessa ja globaalisti sisältäen toimeenpanotyötä ohjaavat politiikkaperiaatteet, kansallisen toimeenpanon organisoinnin sekä seurannan ja arvioinnin mekanismit. Sen tavoitteena on rakentaa sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävä yhteiskunta samaan suuntaan kuin pääministeri Marinin hallitusohjelma ja aikaisemmin lausuntokierroksella ollut Suomen kestävän kasvun ohjelmakin.

Ohjelmien valmistelussa on huomioitu varsin hyvin sekä Agenda2030 että myös muita meneillään olevia YK:n, EU:n ja muiden kansainvälisten toimijoiden politiikkatoimia sekä Suomessa meneillään olevia kehitystrendejä. Tilannekuva on realistinen. Ohjelma sisältää varsin seikkaperäisen suunnitelman uudistuksista, joiden avulla Suomessa pyritään vauhdittamaan ilmastomuutoksen torjuntaa, vahvistamaan taloudellista tuottavuutta kasvua sekä nopeuttaa taloudellisia ja sosiaalisia rakennemuutoksia tuotannon ja kulutuksen saattamiseksi kestäväälle perustalle.

Ohjelma painottaa pitkäjänteisyyttä ja hallituskausien ylittäviä tavoitteita seurantaindikaattoreineen. Selonteossa korostuva pyrkimys tarkastella eri sukupolvien tilannetta on hyvin tärkeä lähtökohta. Erityisen myönteistä on pyrkimys saada aikaan 'ylivaalikautinen tiekartta', joka kuvaa politiikan pitkäkestoisia tavoitteita ja pyrkii sitomaan tavoitteita myös seuraavien hallitusten toimiin. On toivottavaa, että tällaisilla keinoilla voitaisiin vähentää *pikapoliitiikan* vaaraa, joka voisi pahimmillaan merkitä päivänpoliittisesti motivoituvaa äänen kalastelua. Olennainen osa kestävyyttä on se, että toiminta pohjautuu vakaaseen tutkimustietoon eikä lyhytnäköisiin poliittisten irtopisteiden keruuseen, saati yhä laajemmalle leviävään disinformaatioon, jota poliittinen populismi myös hyödyntää.

Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen näkemyksessä painottuu luonnollisesti se, millä tavoin ohjelma liittyy koulutukseen. Yhtäältä tarkastelemme koulutusta yleisesti, toisaalta korkeakoulutusta erityisesti. Tästä näkökulmasta pidämme myönteisenä, että koulutuksella yleensä ja korkeakoulutuksella erityisesti on toimintaohjelmassa vahva painotus. Kaikkien 17 kestävän kehityksen tavoitteiden kannalta koulutus on suorastaan ratkaisevassa asemassa. Lisäksi yksi näistä tavoitteista (SGD 4) kohdistuu suoraan koulutukseen, ja sitä koskevat toimenpidekuvaukset ovat varsin laajoja.

Koulutusta koskeva tilannekuva on tiivis, realistinen ja ajantasainen. Yksi suurimmista koulutusta koskevista huolista on tasa-arvo, johon liittyy haasteita niin sukupuolten välisessä, alueellisessa kuin sosiaalisessa ja taloudellisessakin tasa-arvossa. Koulutuksen suhteen toimet näyttävät yleisesti otteen oikeansuuntaisilta. Eri koulutusasteilla otetaan huomioon kestävä kehitys ja ilmastokasvatus, tasa-arvokasvatus, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus läpäisevinä teemoina ja pyritään tukemaan nuorten osallisuutta. Myös ”Ilmastovastuu koulutuksessa -vaikutusohjelma” sekä erityisrahoituksen varaaminen kestävän kehityksen teemoihin opettajien täydennyskoulutushankkeissa luetellaan vaikuttavina toimina kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttamiseksi. Joiltakin osin toimenpiteet jäävät kuitenkin varsin yleiselle tasolle: ne voisivat olla konkreettisempia. Esimerkiksi hiljattain valtioneuvostolle jätetty ehdotus Kestävä koulu –ohjelmaksi olisi tällainen konkreettinen toimi, joka loisi pohjaa kestävän kehityksen suuntaiselle kasvatuksen ja koulutuksen kehittämislle.

Toimenpiteistä valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma ja oppivelvollisuusiän nosto ovat oikeansuuntaisia toimia, mutta samalla on kiinnitettävä entistä enemmän huomioita nuorten, erityisesti yli 18-vuotiaiden sekä ammatillista koulutusta käyvien syrjäytymisriskeihin. He tarvitsevat ohjausta ja tukea, jota koskevat toimenpiteet eivät kaikilta osin vaikuta riittävästi. Tähän kiinnitetään toki huomiota selonteossa: opinto-ohjausta eri koulutusasteilla vahvistetaan muun muassa parantamalla maahanmuuttajataustaisten opinto-ohjausta ja monialaista yhteistyötä perheiden kanssa. Kuitenkin eräs merkittävä ongelma, johon tässä ohjelmassa ei kohdenneta selkeitä toimia, on ohjauksen siiloutuminen eri hallinnonalojen kesken. Maininta eri tahoja koskevasta monialaisesta yhteistyöstä jää varsin yleiselle tasolle eikä välttämättä tavoita ongelman ydintä. Tällä hetkellä näyttää siltä, että nuorten ohjausta koskeva valmistelu etenee Opetus- ja kulttuuriministeriön (jatkuvan oppimisen uudistus) sekä Työ- ja elinkeinoministeriön (osaaminen ja työmarkkinoiden kohtaanto) vetäminä rinnakkaisina prosesseina. Tavoitteiden edistämiseksi olisi tarvetta vahvempaan kansalliseen koordinaatioon, koska molempien yhteisiksi kehittämiskohteiksi esitetään mm. seuraavat asiat: jatkuvan oppimisen digitaalinen ekosysteemi, tulevaisuuden osaamistarpeiden ja työelämän muutosten ennakointi, työpaikoilla ja muualla kertyneen osaamisen tunnistamisen työvälineet ja menettelyt sekä elinikäisen ohjauksen koordinaatio.

Korkeakoulutuksen ja tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta on hyvin tärkeää, että ohjelman uudistusten perustana ovat ajatukset jatkuvasta oppimisesta ja sitoutumisesta tietopohjaiseen politiikantekoon. Tavoitteena on, että korkeakoulutettujen määrä nostetaan 50 prosenttiin nuorista aikuisista vuoteen 2030 mennessä. Tämän tavoitteen konkretisoiminen jää kuitenkin ohjelmassa vähäiseksi. Ilman lisäresursseja tätä kunnianhimoista ja kannatettavaa tavoitetta tuskin saavutetaan.

Yleisemmin koulutuksen näkökulmasta kiinnittää huomiota se, millä tavalla sivistyksen käsitettä käytetään – ja ei käytetä. Ohjelma toteaa aluksi varsin lupaavasti, että sivistys ”on tärkeimpiä arvojamme ja ihmisen vapauden tae”. Tämä on lupaava lähtökohta, mutta se näyttää unohtuvan vähitellen toimenpideoisioissa, jotka on vallannut muodikas osaamispuhe. Nykyisessä keskustelussa sivistyksen käsite näyttää yleensäkin jäävän taka-alalle, ja sen sijalle on noussut osaamisen käsite. Tässä selonteossa – kuten useissa muissakin politiikkaohjelmissa – korostuu tietopohjainen osaaminen, joka peittää alleen tavoitteen tukea kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuulliseen yhteiskunnan jäsenyyteen. Viimeaikainen kestävä elämäntapaa koskeva koulutuksen tutkimusta ja kehittämistä koskeva suomalainen keskustelu on korostanut ekososiaalisen sivistyksen tärkeyttä, johon kiteytyvät olennaisilta osin kestävä kehityksen perustavat ideat. Ekososiaalinen sivistys on vastaus ajallemme tyypillisiin pirullisiin ongelmiin (”wicked problems”), jotka ovat monimukaisia ekologisten, sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten dilemmojen kimppuja. Ekososiaalinen sivistys ei rajoitu tietoon tai osaamiseen, vaan se on laajaa ja moninäkökulmaista ajattelua, jossa nykyisyys ja tulevaisuus asettuvat historialliseen jatkumoon, ja jossa ihmisen asema luonnossa nähdään riippuvaisena koko globaalin ekosysteemin tilasta ja tulevaisuudesta. Osaaminen ja sen kehittäminen on tarpeellista, mutta pelkkä tieto ja osaaminen jäävät vaille perspektiiviä ja suuntaa ilman moninäkökulmaista sivistystä ja viisautta.

Jyväskylässä 11.2.2021

Jussi Välimaa, Professori
Koulutuksen tutkimuslaitoksen johtaja